

Bedankt voor het downloaden van dit artikel. De artikelen uit de (online)tijdschriften van Uitgeverij Boom zijn auteursrechtelijk beschermd. U kunt er natuurlijk uit citeren (voorzien van een bronvermelding) maar voor reproductie in welke vorm dan ook moet toestemming aan de uitgever worden gevraagd.

Boom

Behoudens de in of krachtens de Auteurswet van 1912 gestelde uitzonderingen mag niets uit deze uitgave worden verveelvoudigd, opgeslagen in een geautomatiseerd gegevensbestand, of openbaar gemaakt, in enige vorm of op enige wijze, hetzij elektronisch, mechanisch door fotokopieën, opnamen of enig andere manier, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever.

Voor zover het maken van kopieën uit deze uitgave is toegestaan op grond van artikelen 16h t/m 16m Auteurswet 1912 jo. Besluit van 27 november 2002, Stb 575, dient men de daarvoor wettelijk verschuldigde vergoeding te voldoen aan de Stichting Reprorecht te Hoofddorp (postbus 3060, 2130 KB, www.reprorecht.nl) of contact op te nemen met de uitgever voor het treffen van een rechtstreekse regeling in de zin van art. 16l, vijfde lid, Auteurswet 1912.

Voor het overnemen van gedeelte(n) uit deze uitgave in bloemlezingen, readers en andere compilatiewerken (artikel 16, Auteurswet 1912) kan men zich wenden tot de Stichting PRO (Stichting Publicatie- en Reproductierechten, postbus 3060, 2130 KB Hoofddorp, www.cedar.nl/pro).

No part of this book may be reproduced in any way whatsoever without the written permission of the publisher.

info@boomamsterdam.nl
www.boomuitgeversamsterdam.nl

Beyond good and evil

Verslag van

Agressie en psychoanalytische therapie
[Kortenberg, 5 juni 2015]

ANNIE VAN DE VIJVER

Begin juni 2015 vond de jaarlijkse studiedag van de Vlaamse Vereniging voor Psychoanalyse plaats. Het brandend actuele thema van agressie, alomtegenwoordig in de geschiedenis, de actualiteit, de fictie en onze psychoanalytische praktijk, werd in de inleiding door Caroline Vanderhallen prachtig geïntroduceerd door enkele filmfragmenten uit *Lord of the Flies*, naar het gelijknamige boek van William Golding uit 1954. Golding toont hoe de essentie van de natuur van de mens naar boven komt wanneer de grenzen en wetten van de beschaving wegvallen. Hij toont de mechanismen van groepsvorming, primitieve narcistische agressie en pogingen van enkelingen om te kunnen blijven denken (mentaliseren) om niet aan deze primitieve mechanismen overgeleverd te worden. Hiermee werd het thema van deze studiedag onmiddellijk voelbaar. Agressie behoort tot *la condition humaine*, en we worden er ook in de spreekkamer mee geconfronteerd: denk maar aan baby's die hun ouders tot wanhoop drijven of de gedragsproblemen van delinquente pubers. Deze studiedag concentreerde zich rond het omgaan met deze agressie in een psychoanalytisch kader: hoe kan de therapeut dit verdragen, onderkennen, *containen* en overdenken.

De lezing van Louise Emanuel, werkzaam in het Tavistock Centre in Londen, focuste op het werken met ouders en hun kinderen. De woede bij zuigelingen en de reactie van de

ouders hierop, verschilt naargelang de eigen geschiedenis van de ouders en hun relatie als koppel. Ze onderscheidt vier soorten ouderschapsreacties als complementaire parentale identificaties: normaal, neurotisch, masochistisch (ouders zijn slachtoffer, kinderen zijn moeilijk) en narcistisch dissociatief ouderschap (ouders zijn afwijkend en vijandig tegenover een als destructief ervaren kind). Aan de hand van casuïstiek legt ze uit hoe men hier therapeutisch mee kan omgaan en hoe de gevoelde tegenoverdracht hierin kan helpen. Ze benadrukte vooral hoe belangrijk het is om vooral met de ouders te werken en daarbij ook rekening te houden met hun eigen geschiedenis en relatie.

Daarna behandelde professor Patrick Meurs (Katholieke Universiteit Leuven) het thema «Agressie, narcisme en objectrelaties vanuit ontwikkelingspsychologische en kindtherapeutische perspectieven». Na een kort overzicht van de historiek van de analytische aggressietheorieën, van Freud tot Fonagy, onthield ik vooral de etymologische betekenis van het woord «agressie», *agredi*, wat wijst op het zich toewenden tot iets, het aangrijpen van iets, zoals het leven. In het begin van het leven is agressie van het kind een constructieve kracht; het beslag leggen op de moederfiguur is intentioneel niet kwetsend en nodig om in de eerste ontwikkelingsfase uit de symbiose te komen en basisvertrouwen te ontwikkelen. In de separatie-individuele fase krijgt de agressie een andere plaats en komt meer los van het object om het te kunnen beheersen. Door de begrenzing van deze anaal-sadistische tendensen ontstaat objectconstantie en komt het kind in de oedipale fase. In de illustratie van een speltherapie met een zevenjarig kind toonde Meurs ook de therapeutische handvatten, zoals bijvoorbeeld

Anne Alvarez beschrijft in haar boek *The thinking heart*, op verschillende niveaus: ‘The explanatory, the descriptive and the intensified vitalizing level of interventions’. In de afsluitende voormiddagdiscussie werd onder andere nog verwezen naar de grote intensiteit en de haalbaarheid van het gelijktijdig werken met ouders en kinderen en de grote draagkracht van de therapeut, die soms hevige tegenoverdrachtelijke emoties ervaart bij het zien van zo veel agressie. In de namiddag werd opnieuw onze interesse aangescherpt door een filmfragment, uit *One flew over the cuckoo’s nest*, waarin prachtig geïllustreerd werd hoe het autoritaire bewind van zuster Ratched tijdens een *patient-staff meeting* ontardt in agressieve doorbraken van diegenen die zich niet gehoord voelen. Piet Decoster, psychoanalytisch therapeut, werkzaam in Psychiatrisch Therapeutisch Centrum Rustenburg te Brugge, werkte daarna verder het thema agressie uit aan de hand van een gevalsbeschrijving van een moeder die haar kind voor zichzelf opeist in naam van de liefde, wat een dekmantel wordt voor intrusie. Hierdoor worden separatie en autonomie onmogelijk gemaakt. In zijn eigen stijl illustreerde hij dit verder aan de hand van de gelaagde betekenis van tattoos en nam hij ons mee in de wondere wereld van de kunst: scherven brengen niet enkel geluk, maar ook automutilatie, vandalisme en restauratie.

Daarna bracht Johan De Groef, directeur van Zonneliëd, een instelling voor personen met een verstandelijke handicap, de problematiek van agressie in de instelling in. Conflicten gaan steeds over hechting, zoeken naar contact, autonomie versus afhankelijkheid, normen en identiteit. Hij illustreerde dit aan de hand van vier vignettes, waarbij in de teamvergaderingen vooral aandacht besteed wordt aan de overdrachtelijke en tegenoverdrachtelijke betekenissen van gebeurtenissen op de afdeling. Hierbij wordt de C-serie steeds voor ogen gehouden: contact, continuïteit, consequentie, coherentie en containment. Het was een

pleidooi voor het behoud van dergelijke draagkracht verhogende intervisiemomenten in tijden dat managers er vooral toe neigen om vergaderingen af te schaffen. Een boeiende studiedag.

Plasticiteit en herhaling

Verslag van

Zestiende congres over neuropsychanalyse
[Amsterdam, 9-12 juli 2015]

MARIANNE VYSMA

Het jaarlijkse congres van de International Neuropsychanalysis Society werd afgelopen zomer gehouden in Amsterdam, met als thema: ‘plasticiteit en herhaling’. Het was wat mij betreft een treffend onderwerp vanuit de klinische praktijk. Plasticiteit representeert de hoopvolle kant van ons werk: verandering is mogelijk. Herhaling daarentegen vertegenwoordigt volharding in de status quo: niet voor niets sprak Freud van de ‘herhalingsdwang’.

De werking van het geheugen onder stress was de focus van een lezing door Cristina Alberini, neurowetenschapster en psychoanalytica. Zij beschreef haar werk met ratten in een kooi met een licht en een donker gedeelte. Als de ratten zich in het donkere deel (of aan de donkere kant) begeven, wordt een voetschok toegediend, herhaalbaar, maar onder verschillende omstandigheden. De ervaring creëert een geheugenspoor. Ratten vermijden na verloop van tijd de donkere kant en als ze gedwongen worden er toch in te gaan, neemt de stress toe. De algemene overtuiging van de laatste eeuw was dat er een lineair proces was tussen het oorspronkelijke geheugenspoor en de eventuele verankering daarvan in het langdurige geheugen (*long-term memory*). Elke keer wanneer een herinnering dus werd opgehaald, greep het brein terug op hetzelfde geheugenspoor. In haar werk laat